

Харченко І.Г.

*старший викладач кафедри кримінального
права Юридичного інституту
Прикарпатського національного
університету імені В. Стефаника*

ЕНТОМОЛОГІЯ ЯК НЕТРАДИЦІЙНИЙ КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ МЕТОД БОРТЬБИ З ПРАВОПОРУШЕННЯМИ

Історія об'єкта, про який ітиме мова, нараховує біля 250 мільйонів років і лише декілька десятків років він вивчається та використовується в судочинстві. Поява різних мух, їх личинок, жуків, комах на мертвому тілі допомагає, встановити час, а інколи і місце, де настала смерть.

Останнім часом у судовій експертизі набули поширення методи судової біології. Поки що вони не перебувають на стадії свого становлення. Однак коло біологічних об'єктів, що потрапляють до поля зору криміналістів, постійно збільшується.

Увагу експертів усе частіше привертають комахи, які дуже розповсюджені, з видовий склад їх надзвичайно різноманітний. Тому вони мають багато шансів потрапити до списку речових доказів.

Наразі внесок ентомології у криміналістику невеликий. Це пов'язано з відсутністю кваліфікованих судових ентомологів та недостатньою розробкою судово-ентомологічних методів дослідження.

Найбільшого розвитку цей напрям набув у США. Американцями розроблено практичне керівництво із судово-ентомологічної експертизи, яка допомагає їм у роботі. В Україні розробкою даного напрямку займаються поки що тільки в Харківському науково-дослідному інституті судових експертиз.

Сучасна практика показує, що дані ентомологічних досліджень можуть використовуватися на всіх етапах судової експертизи. Судова ентомологія дає змогу вирішувати питання, пов'я-

зане з отриманням інформації про властивості й стан об'єктів, встановлювати природу, шукати взаємозв'язок між ними та механізмом їх виникнення. Ентомологічні знання дають можливість успішно вирішувати класифікаційні ідентифікаційні та діагностичні завдання, які часто виникають у судово-експертній практиці. Декілька прикладів підтвердять значущість ентомології у розкритті та розслідуванні злочинів.

В одному з лісових районів у неглибокій канаві, що була засипана листям та глиною, оперативні працівники міліції виявили труп людини, який уже напів розклався. Слідчо-оперативна група, що виїхала на місце події, не змогла навіть приблизно встановити дату смерті. З'ясувати особистість убитого також не вдалося. Фахівці судової експертизи при детальному обстеженні трупа не змогли встановити час, коли сталася трагедія. Але в тканинах трупа виявили личинки якихось комах. Тоді звернулися за допомогою до спеціалістів-ентомологів, які точно встановили видову належність личинок і зробили висновок: труп перебуває у контакті з фунтом 2 роки.

Яку інформацію може надати судовий ентомолог на місці події?

Судові ентомологи найбільш часто включаються у склад слідчо-оперативної групи, щоб визначити інтервал аутопсії або «час з часу смерті» при огляді трупа. Судовий ентомолог може використати цілий ряд різноманітного устаткування, що включає спеціальну послідовність, личинкову вагу, личинкову довжину і таке інше. Компетентний судовий ентомолог може також зробити висновки щодо можливого руху трупа аутопсії. Деякі комах надають перевагу для життя специфічним місцям незаселеного середовища. Вони можуть також надавати перевагу для проживання в тіні або в освітлених сонцем умовах зовнішнього оточення. Таким чином, труп, який знайдений у приміщенні з яйцями або личинками комах, які звичайно населяють сонячні зовнішні розташування, вказує на те, що тіло намагалися приховати.

Так само замерзання або загорання тіла може визначатися зміною послідовності комах на тілі. Зміна нормальної послідов-

ності комах і фауни повинна бути відома судовим ентомологам, якщо вони поінформовані про те, що повинно нормально відбуватися в тілі у специфічному екологічному місці незаселеного пункту або географічному розташуванні його. Повна відсутність комах повинна запропонувати відповідь щодо певної послідовності подій аутопсії, оскільки тіло було, ймовірно, або замерзле, або знаходилось у щільно закритому контейнері, або поховане дуже глибоко.

Комах, що харчуються людськими залишками, можуть бути цінним інструментальним засобом для токсикологічного аналізу. Вовчий апетит комах на трупах може швидко скелетувати залишки. За короткий період часу рідини (кров і сеча) і дрібні тканини, які потрібні для токсикологічного аналізу, зникають. Проте існує можливість досліджувати личинки комах і здійснювати токсикологічні аналізи на них, оскільки вони містять людські тканини. Токсикологічний аналіз може бути успішним на личинках комах, тому що їхні тканини асимілюють ліки і токсини, які акумулювалися в людській тканині до смерті.

З біологічною погляду, смерть є процесом, а не подією. Це пояснюється тим, що різні тканини і органи у тілі, що живе, вмирають у різних нормах. Ми можемо поділити смерть на тілесну і клітинну. Тілесною смерть вважається тоді, коли індивідуум не є більше одиницею суспільства, тому що він є необоротно несвідомим, і не усвідомлює себе і світ.

Клітинною смерть є тоді, коли RCI органи є мертвими, тіло є мертвим. Але всі органи не вмирають одночасно, виключення можливе у випадку ядерного вибуху. Навіть у жертві бомби, коли тіло пошматоване, воно продовжує жити індивідуальними осередками протягом декількох хвилин або й довше. Різний орган може жити протягом різного періоду часу після серцевого нападу. Нервові клітини у мозку є найбільш уразливі до кисневого позбавлення і вмирають у межах 3-7 хвилин після повного кисневого позбавлення.

У багатьох країнах смерть стовбура мозку вважається законною смертю, навіть якщо тіло і утримується живим штучними засобами.

Перше, що відбувається після того, як настає смерть, це те, що температура тіла падає. Визначаючи температуру у краплях ядра тіла, градієнт температури повинен бути створений зовні до ядра. Після його створення температура тіла падає з теоретично прогнозованою нормою. Цей факт може використовуватися, щоб оцінити час смерті.

Усю роботу судового ентомолога можна поділити на п'ять кроків:

1. Візуальне спостереження і зображення знаками на місці події.
2. Робота по збору даних на місці події.
3. Колекція зразків об'єктів від тіла перед переміщенням даного тіла.
4. Колекція зразків оточуючого середовища перед переміщенням залишків.
5. Колекція зразків, виявлених безпосередньо під трупом (ложе трупа).

Досвід ентомолога потрібний для виявлення тих об'єктів на місці події, на які члени слідчо-оперативної групи не звертають уваги, нехтують тими елементами об'єктів ентомології, які дають відповідну інформацію.

Що має шукати ентомолог у місці виявлення трупа?

- Визначити характеристику місця виявлення трупа (сільська, міська територія, ліс, озеро, річка, суха, волога місцевість, у приміщенні, підвалі й т.п.).
- Виявити типових для даної місцевості комах і комах, які є на тілі трупа.
- Дослідити, яких комбінаціях є личинки і самі комах (зрілі, не зрілі, яйця личинки, лялечки, порожні коробочки личинок, личинкова шкіра).

- Вказати, які види комах є на трупі і навколо нього (жуки, мурахи, комах-паразити).
- Вивчити активність комах (літання, повзання, в яких межах, як на тілі, так і навколо нього).
- Позначити точне місцезнаходження трупа відповідно до сторін світу (північ, південь, схід, захід).
- Вказати, яка частина тіла знаходиться у безпосередньому контакті з комахами, позначаючи сонячне світло, тінь.

Виявлені ентомологічні об'єкти спочатку аналізуються з точки зору їх звичайної у людському тілі субстанції та призначення. Після цього аналіз спрямовується на встановлення у знайденому об'єкті відповідної доказової інформації. Характер і обсяг доказової інформації обумовлюють повноту і обґрунтованість уявної моделі. Кожна модель події має певний ступінь правдоподібності, що зумовлено, з одного боку, наявною інформацією, а з іншого, - обставинами, які необхідно з'ясувати для встановлення об'єктивної істини у справі.

Після відповідної криміналістичної оцінки ентомологічних даних отримані результати містять у собі надійне джерело інформації, що сприяє встановленню об'єктивних даних у процесі досудового слідства та наступного судочинства. Отже, нова, нетрадиційна галузь прикладної ентомології - судова ентомологія - дедалі більше розвивається.

1. Марченко М. И., В. И. Кононенко. «Практическое руководство по судебной энтомологии» (под ред. А. Ф. Рубежанского). — Харьков, 1991. — С.1-69.
2. Чайка С. Ю. «Судебная энтомология/Учебное пособие». М.: «МАКС Пресе», 2003.
3. Библиотека судмедэксперта. Список статей и руководств.
4. A brief survey of the history of forensic entomology
5. Haskell, Neal H. (2006). «The Science of Forensic Entomology» in *Forensic Science and Law: investigative Applications in Criminal, Civil, and Family Justice*, 431—440.
6. Edited by Cyril H. Wecht and John T. Rago. Boca Raton: CRC Press, an imprint of Taylor and Francis
7. Catts, E. P.: Goff, M. L. (January 1992), «Forensic Entomology in Criminal Investigations. Annual Review of Entomology 37: 253.

8. Марченко М. И., В. И. Кононенко «Практическое руководство по судебной энтомологии» (под ред. А. Ф. Рубежанского). — Харьков, 1991.—С.1-69.
9. Чайка С. Ю. 2003. «Судебная энтомология» (Учебное пособие). — М: «МАКС Пресе».
10. Catts., E. P.; Goff, M. L. 1992. *Forensic entomology in criminal investigations*. - *Annual Review of Entomology* — 37:253-272.
11. Catts, E. P. and N. H. Haskell, eds. 1990. *Entomology & Death: A Procedural Guide* — Joyce's Print Shop, Inc., Clemson, SC, — xii + 182 pp.
12. Greenberg, B, and Kunich, J.C.. 2002. *Entomology and the Law: Flies as Forensic Indicators* — Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom — 356 pp